

PLENA DEN JELAT

LEMA: El mon fons negat amb aygo:
Y en cenra es convertirá.

¿Qui de voltros, estimats poblés, no ha sentit parlar colque vegada de sa famosa *Plena den Jelat*? Idó perque morint les personas veyas no quedín dins s'olvido he recufts am senzillés alguns datos ben autenticos, perque pugan passar a s'istoria (1)

Era el die de sant Andreu Apostol, axó es, die 30 de novembre del any 1852, quant comensá a ploure a les totes, cayguent tot lo die y tota sa nit aygo a portadorades. El dia siguent, o sia die primer de desembre no s'aturava de ploure y el temps que feya por per lo molt qu'amenassava. A sa marjal hey havia ja tanta plena que s'aygo j'arribava a n'es figucral del amo'n Juan Llobera *Xorboy* situat en es Rafal Roig. Pes camí d'Artá hey havia tanta d'aygo qu' a n-els homos los arribava fins a n-els jonoyes, y pes clot de Son Amer ahont en aquell temps se reunían ses aygos des carrés de la vila tot era una mar. Pe sa carretera de Muro aquí avon l'atravessa es Ferro Carril s'aygo arribava fins a n'es ventre de ses bistis.

Varios carrés de Sa Pobra semblaven torrents més que regulás; y es Torrent de Búger, qu'es tan maleyt quant s'hi posa, esbroncá pes carré Major que parexia un torrent gros, y es celler de l'amo Antoni Siquier *Cotá* qu'estava a devant Can Flor y tenfa més de quinze paíes de fondo s'omplí d'aygo y ses botas congrenyadas a pesar de ser plenas nadaven com si fossen buydas.

(1) Los m'han proporcionats ets siguients: Catalina Company, (a) *Jelata* de 73 anys, jermana del matex *Jelat*; l'amo'n Jusep Fugores (a) *Melsiá*, de 81 any; Francesc Cabanellas (a) *Col-lecta*, de 66 anys; Catalina Siquier (a) *Cotana*, de 78 anys, y l'honor Llorens Ganayellas, de 70 anys.

La mar anava tan plena y tan alborotada que no dexava desembocar dins ella s'aygo que duyen els torrents de Muro y de Sant Miquel. A les horas molts d'amos de Sa Pobra tenían bous y egos que pasturaven dins sa Bufera, y solament del honor Antoni Crespí *Covas* se negaren un centenar de bous, poguentse salvar tan sols es brau que duya molt de poder y pogué prende montanya, y algunas egos duyan tanta fuya per també prende montanya o garriga que quedaren espirades a dins una mota de batzés qu'hey havia prop de Can Blau. Ses egos que pogueren de dins es prat vengueren a Sa Pobra, y moltes altres sense remey moriren negades.

A les hores en Bartoméu Company Serra (a) *Jelat* estava d'ogué a ca l'amo'n Jusep Simó (a) *Ravoll*, y en Pera Serra (a) *Garrut* estava també d'ogué a ca l'amo'n Juliá Mir (a) *Nin*. Sabent aquets dos amos sa gran plena qu' hey havia dins es prat y ses males noticias que los arribaven, a ses altes hores de sa nit, enviaren cada qual el seu missatge a cercar ses egos. En Bartoméu *Jelat* y en Pera *Garrut*, qu'eran cosins bons, partiren plegats a devers la una de sa nit per manar ses egos que no havian vengudes, y quant ja tornaven des prat am ses egos, a dins sa marjal de Son Fornari se toparen am tanta d'aygo que no hi havia cap garbera de canyet o bagatje que no nadás com ses barcas dins la mar un dia de tempestad.

En *Jelat* y en *Garrut* a la fi despues de mil esforsos pogueren arribá a una garbera de canyet composta de 1.200 fexos de un cap, com los feyan en aquell temps, qu'estava dins sa finca de don Toni Fornari, avuy dia dels hereus de l'amo'n Toni Crespí *Marron* conegut en so nom de *s'Hort dets enogués*. Dalt aquella garbera idó, en *Jelat* y el seu company passaren aquella llarga nit creguent cert morí negats, com altre temps se negá el mon quant vivía Noé.

El dia sigüent sa plena de la mar va mancabá y va fer pas a s'aygo qu'estava empantanada dins sa Bufera y sa Marjal: y tanta era s'abundanci y sa forsa d'aquesta aygo, que rompé es gran arenal y va fer un gran portell qu'es es matex per avon desemboca a la mar es Canal Gran de sa Bufera.

Tan grossa fonc sa *Plena den Felat* que, com assegura l'honor Llorens Canyellas, s'aygo de la mar en el port de Mahó se notá despues de sa plena que no era natural com es dias passats, sino qu'era rotja; tal era s'abundanci d'aygo de dins sa nostra Marjal que fe variar es color a s'aygo de la mar de tan enfora.

Tan desastrós va ser es delobí que caygué el dia de Sant Andreu y el dia sigüent, que sa plena arrancá casi tota sa vinya de Son Bernat del terme municipal de Llu-bi, y axi es que se trobaren molts de ceps dins ses nostras terras; varias sinis y totas ses siquis quedaren ben plenas de molsa, fins a nes punt que despues d'haversé axugada sa Marjal ningú sabia lo qu'era seu, fins qu'alguns dias despues sa molsa va crivellá, se va veure avon havia ses siquis, les destaparen y cada qual va conexe y se torná quedar amb lo seu.

A sa *Placeta* de Son Amer, de que fa pochs anys sen va parlar tant y tant, se trobaren senyas de sa plena a s'altari de més de vint pams; y a unas 400 passas enfora d'aquesta Placeta estava la famosa garbera drets a demunt la qual en *Felat* y el seu cosi passaren aquella eterna nit amb aygo fins a nes pits. Més de trenta horas d'agonía passaren demunt aquesta garbera es dos ogués, que per por de que sa corrent no los sen dugués, se fermaren un am s'altre am dos sadenys o cabrestells que duyen pe ses egos.

Sa garbera salvadora perque ses ventades no l'esgavallasen per sort tenia dos rets de vergas o sien unas cordes com ses que s'usaven per rets de sinis ara fa un quinze anys; aquestas cordes enganxaven ses garbes de

canyes y a cada cap de sa corda hey posaven penjada una pedra-poal o foradada que pesava per ventura setanta lliuras. Es refort d'una canal del mencionat hort dets Enogués y sa molsa qu'hey dexá s'aygo fonc sa causa de que sa corrent no s'en dugués sa garbera den *Felat*, axi com s'en dugué un altre qu'estava ben prop d'aquesta, del honor Llorens Canyellas, y l'hey trasportá sencera unas cinquanta passas lluny a dins un hort de don Juan Massanet.

Despues qu'es sol los hagué encalentits algun tant, doncs s'aigo ja havia minvada ben molt, y fent més de trenta horas que no havian menjat res absolutament y havian beguda molta d'aygo sense cap mica de sed, se despediren d'aquella garbera per ells fort castell roquer, o sino arca de Noé.

A la una del capvespre devant sa propiedat aquell temps de don Martí Serra de Gayeta se toparen amb aquells dos desgraciats algunes personas qu'anaven a veure lo qu'havia minvat sa plena que may se n'havia vista cap de tan grossa a Sa Pobla.

Tothom parlava molt d'ells y de la seva mort tan llastimosa com es morí negats. Pero quina sorpresa va ser pes seus pares quant aquellas bones persones los entregaren dirém ressuscitats es seus fiys que ja ploraven morts despues de trenta horas y pico que faltaven. ¡Quina alegria per tota sa familia y es poble! Quant arribaren ja no porian parlar de fret y de fam y ja tenian ses barres estretas, y per axó no porian donar cap explicació fins despues qu'am una cuera los obriren ses barres y los feren prende molt y bon brou de gallina.

FRANCESC GOST COMES

Sa Pobla 15 de mars de 1909.

